

Het laathof van de proosdij van Meerssen te Weert en Nederweert

door Jos F.A. Wassink

1. Inleiding

”Daar waar het voorname, het groote ontbreekt kan soms het kleine, het mindere, dienst doen en nuttig zijn”.¹ Deze woorden van Jos Habets, de rijksarchivaris in Limburg uit de vorige eeuw, bij de beschouwing over de geschiedenis van de proosdij van Meerssen, zijn nog meer van toepassing op de geschiedenis van een laathof van de proosdij.

De proosdij van Meerssen had vele hectaren grond verspreid over een groot gebied. Het laathof van Weert en Nederweert met circa 30 hectare grond vormde slechts een klein onderdeel van de eigendommen van de proosdij. Juist omdat deze kleine laathof in Weert zo’n beperkte omvang had, biedt het voor de onderzoeker de mogelijkheid de geschiedenis ervan gedetailleerd weer te geven.

In het onlangs verschenen artikel over de leen- en laathoven in Weert wordt vermeld dat er nog onderzoek verricht moet worden naar de geschiedenis van het laathof van de proosdij van Meerssen in deze plaats.² Dit onderzoek is nu afgerond. Na een beschrijving in vogelvlucht van de geschiedenis van de proosdij gaat de aandacht uit naar het laathof zelf. Voor een beter begrip van de oude praktijk met betrekking tot gebruik en beheer van de grond die tot het laathof behoorde, worden eerst de rechtsregels en de organisatie van het laathof behandeld. Uiteindelijk kan gekeken worden hoe en door wie in werkelijkheid de goederen die tot het laathof behoorden beheerd werden. Over de grootte en ligging van de percelen zal zoveel mogelijk verhaald worden.

2. De proosdij van Meerssen

In 968 vaardigde de Frankische koningin Gerberga een oorkonde uit waarbij zij circa 820 hectare grond zowel bebouwd als onbebouwd en een paltskapel, toegewijd aan St. Petrus, met daarbij een kapittel, aan de abdij van St. Remigius te Reims schonk.³ De voorzitter van het kapittel, de proost, oefende de functie van heer uit. Hij bezat het tiendrecht en benoemde de pastoor van Meerssen en omliggende plaatsen.⁴ In de loop van de twaalfde eeuw werd het kapittel een proosdij van het Benedictijnerklooster te Reims. De bezittingen van de proosdij breidden zich uit. Blijkens een polyptiek, een register van rond het begin van de dertiende eeuw waarin de heerlijke rechten en bijdragen in geld en natura die oorspronkelijk door horigen aan de koninklijk palts geleverd moesten worden, waren beschreven, had de proosdij goederen, rechten en bezittingen te Meerssen, bij Luik, te Klimmen, te Schin op Geul, te Schimmert, te Nuth, te Weert, te Geistingen, bij Maaseik, te Lithoijen, te Berkelaer onder Echt en te Hertem.⁵

Aan het einde van de 14de eeuw werd er een nieuwe grote proosdijkerk in Meerssen gebouwd. De toeloop naar de kerk was zeer groot dankzij een wonder uit 1222. Een priester in Meerssen had bij de offerande verzuimd wijn en water in de kelk te doen. Toen hij, zoals gebruikelijk was, een stukje van de geconsacreerde hostie in de kelk deed, vulde de kelk zich met bloed en water. Na dit wonder werd de kelk met water en bloed voorwerp van bijzondere verering. Er werd een afzonderlijk sacramentsfeest ingesteld, waarop veel bedevaartgangers naar Meerssen kwamen. De toestroom van kerkgangers werd nog vergroot door een tweede Sacramentswonder in Meerssen. De nieuwe kerk werd in 1465 door een vijand van de hertog van Brabant, de voogd van de proosdij, in brand gestoken. Terwijl de vlammen uit de kerk sloegen, haastte een boer die in de buurt aan het ploegen was geweest, zich naar de kerk. Hij wist het Heilig

Portret van Wilhelmus Lindanus, bisschop van Roermond en proost van Meerssen. Uit: Beuningen, P.Th. van, Wilhelmus Lindanus als inquisiteur en bisschop, Assen 1966.

Sacrament te redden. Toen hij op zijn akker terug was, merkte hij dat het ploegen op wonderbaarlijke wijze was doorgegaan.⁶

De voorgedij over de proosdij berustte tot 1381 in de praktijk bij de heer van Valkenburg en daarna bij de hertog van Brabant, die tevens heer van Valkenburg was. De proost werd benoemd door de abt en het convent van het klooster te Reims.⁷ Bij bul van 7 augustus 1561 werd door paus Pius V de proosdij tot tafelgoed van de nieuwe bisschop van Roermond verklaard. Dit betekende dat de inkomsten van de proosdij dienden voor het onderhoud van de bisschop. Deze nam de titel van proost aan. De monniken van de proosdij moesten naar het klooster van Reims. Vanuit Reims werd fel geïmagineerd tegen de gang van zaken. Na het overlijden van bisschop Cuyckius in 1609 kwam de proosdij weer in het bezit van de abdij van Reims. De bisschop kreeg als compensatie een jaarlijkse rente van 4000 gulden uit de koninklijke domeinen in Gelre toegekend.

Vanuit Reims waren de goederen van het verafgelegen Meerssen moeilijk te beheren. In 1611 verkocht de abdij de proosdij grotendeels aan de abdij Eaucourt in Artois. Vanwege de oorlogshandelingen hebben de kanunniken van Sint Augustinus van de abdij van Eaucourt niet veel profijt gehad van de proosdij. Van 1662 tot 1794, met uitzondering van de periode 1673-1678 onder Lodewijk XIV, viel de proosdij onder het gezag van de Staten-Generaal van de Republiek der Verenigde Nederlanden. In de Staatse tijd mocht de proost met twee of drie religieuzen te Meerssen wonen op voorwaarde dat plakaten van de Staten-Generaal werden geëerbiedigd en dat de gereformeerden gelegenheid kregen in de kerk diensten te houden. De proosdij moest sinds 1663 jaarlijks 500 gulden betalen aan de predikant en 800 gulden aan de bisschop van Roermond. In 1736 werd de jaarlijkse betaling aan de bisschop afgekocht met een bedrag van 15.000 gulden ineens.⁸ Het zogenaamde simultaneum werd ingevoerd, waarbij de kerk zowel door katholieken als door protestanten werd gebruikt. In Meerssen heeft het systeem nog tot ongeveer 1830 bestaan.⁹

In november 1794, bij de komst van de Franse legers, vluchtten de katholieke geestelijken uit Meerssen. De Fransen schaften de heerlijke rechten aangaande de leen- en laathoven af. Op 19 februari 1797 werden de gebouwen van de proosdij te Meerssen en het refugiehuis voor de kanunniken te Maastricht verkocht aan Anna Geelen, een voormalige religieuze te Maastricht, en aan Toussaint Veerlings, koster te Meerssen. De gevluchte proost had schriftelijk contact gehouden met de koster. Veerlings speelde echter een dubbele rol. Hij speelde het gebouw van de proosdij zelf met de bijbehorende landerijen en gebouwen te Meerssen, Rothem, Beek, Schin-op-Geul, Schimmert en Klimmen door aan de Maastrichtse advocaat Charles Clement Roemers. In 1795 was Roemers "agent national" van het arrondissement Maastricht. Zijn politieke ster rees. Hij bracht het in 1812 tot lid van de Senaat. Na de val van het keizerrijk speelde hij

geen actieve politieke rol meer. Hij liet zijn landerijen te Meerssen tot buitengoed inrichten. In 1881 verkocht de kleindochter van Roemers de voormalige proosdij met het landgoed aan Amadée Stevens-Daems te Maastricht. Amadée Stevens liet de tuin van het landgoed herinrichten tot Engelse landschapstuin. Zijn initialen sieren de hekpijlers en de gloriëtte van het Meerssense park. Het landhuis werd in 1937/38 gesloopt.¹⁰

3. Het laathof te Weert

Het grootgrondbezit kende sinds de middeleeuwen twee typerende systemen van beheer. De heer van de grond kon een deel van zijn grond in leen uitgeven aan leenmannen. Dit systeem werd het leenstelsel genoemd. Leenmannen konden grond uitgeven aan achterleenmannen en zo konden er kleine leengoederen en leenhoven ontstaan. De heer kon de grond ook min of meer in eigen beheer houden, waarbij op de hoven zogenaamde laten of horigen werkten. Dit werd het hofstelsel genoemd. De laten moesten aan de heer cijzen en andere heerlijke rechten voor het gebruik van de grond en de goederen betalen. Voor het laathof werd aantekening gehouden van de goederen die in gebruik waren bij de laten en van de rechten die de laten moesten betalen aan de heer. In Weert zal voor de Franse tijd weinig grond in volledige eigendom van de boeren zijn geweest. De gebruiker van het leen- of laatgoed had echter vergaande rechten op het goed. In de regel kon hij het goed verkopen, erveren, bezwaren en verpachten. In Weert waren er in de 17de en 18de eeuw niet alleen leen- en hofgoederen van de heer van Weert. Er waren ook leengoederen van het Jan Rutten- en het Leijnroelen en laatgoederen van het kapittel van St. Servaas, van de pastorie van Weert en van de proosdij van Meerssen.¹¹ De bezittingen in Weert van het laathof van de proosdij van Meerssen waren het minst omvangrijk.

In de dertiende eeuw waren er goederen in Weert in handen van de proosdij. Mogelijk waren deze goederen in voorafgaande eeuwen in bezit gekomen van de abdij van St. Remigius te Reims. Het is niet uitgesloten dat het laathof te Weert pas in de 17de eeuw werd geïnstalleerd en dat voordien de rechtsoptekening rechtstreeks door of namens de proosdij gebeurde.

In 1611 was de abdij van Eaucourt eigenaar van de proosdij van Meerssen geworden. Abt en proost Isembard Lecocq beklagde zich bij koning Philips IV van Spanje over de slechte administratie van de laatgoederen. Cijnsregisters werden niet meer bijgehouden. Nicolaas Olislagers, rentmeester van proost Lecocq, kreeg in 1622 machtiging van koning Philips IV om nieuwe cijnsregisters aan te leggen.¹² Bij notariële akte van 17 december 1630 benoemde Nicolaas Olislagers de prior van het klooster St. Elisabethsdal te Nunhem in het graafschap Horn, Hendrik van Cranenborgh, als zijn vervanger of stadhouder voor de functie van meier van het laathof "tot Weert oft daer ontrint gelegen" om de registers bij te houden en de cijzen en andere inkomsten te innen. Hendrik van Cranenborgh ging voortvarend aan de slag. Waarschijnlijk is hij vrijwel onmiddellijk naar Weert getogen om orde op zaken te stellen. Met terugwerkende kracht registreerde hij de handelingen. De eerste akte in het cijnsregister van Weert dateert van 6 december 1630. We kennen het bestaan van drie cijnsregisters. Het eerste register is in 1630 aangelegd, het tweede in 1666 en het derde in 1700.¹³ Slechts de laatste twee zijn bewaard gebleven. Van de geschiedenis van het laathof te Weert van vóór 1666 is weinig bekend.

In dat jaar werden de bestaande regels die voor het laathof golden nauwkeurig opgetekend.¹⁴ De handelingen in het laathof dienden te geschieden voor de meier van het laathof of diens plaatsvervanger en ten minste twee laatschepenen. Alle rechtshandelingen moesten nauwkeurig te boek gesteld worden. De laten moesten ieder jaar op St. Severijn, 23 oktober, de cijns betalen. Bij de nalatige laat kon reeds de andere dag voor het dubbele bedrag beslag gelegd worden. Als in een jaar laatgoed door vererving in

handen van een nieuwe laat kwam, moest dubbele cijns betaald worden. De nieuwe laat moest zogenaamd "ophalding" doen van het goed en daarbij aan de laatheer, de proost van Meerssen, een stuk goud "niet van de grootste noch oock van de kleinste ofte minste" geven. Als een laat overleed had de laatheer recht op een keurmede. Dit was het beste stuk goed, meestal vee, dat zich op het laatgoed bevond. Was het beste stuk op het laatgoed onvoldoende waard dan kon de heer ook recht doen gelden op ingeschaard vee van de laat. De keuze van de keurmede zal door de laatheer bepaald worden in verhouding tot de omvang van het laatgoed. Omdat de hofgoederen waren opgesplitst, betaalden in de praktijk alleen de zogenaamde hofmannen de keurmede en zorgden dezen voor de jaarlijkse betaling van de cijns aan de laatheer.

Bij andere overdrachten van laatgoed kreeg de laatheer eveneens een stuk goud. Nu ontvingen ook andere functionarissen van het laathof een betaling. De meier of stadhouder kreeg dan een fles wijn, de twee laatschepenen kregen ieder een zogenaamd kwart wijn, evenals degene die de akte schreef. De "laetboy", bode of knecht ontving een geldbedrag ter waarde van twee "alde groot" of vier stuiver. Bij verkoop van laatgoed ontving de heer van de koper cijns en betaalde de verkoper zes "alde Vlaams", of een bedrag ter waarde van zes stuiver Brabants. Bij gerechtelijk beslaglegging op laatgoed kreeg de laatheer 20 "alde moorkens" of een bedrag van 10 stuiver Brabants, de meier kreeg dan 5 "alde Vlaams" en de bode 2 "alde Vlaams". Ten slotte werd het bedrag voor een zogenaamde "boet" of schadeloosstelling aan de heer of meier vastgesteld op een gulden of 21 stuiver.

4. Meiers en laatschepenen

Namens de eigenaar van het laathof, de proost van Meerssen, werden zittingen van het hof voorgezeten door een meier, die tevens de functie van rentmeester uitoefende. De vroegst bekende functionaris die in Weert het laathof leidde, was Hendrik van Cranenborgh. Hij was in 1630 door Nicolaas Olislagers, de rentmeester van de proosdij, aangesteld om in zijn plaats in Weert orde op zaken te stellen. Van Cranenborgh was als prior van het klooster St. Elisabethsdal een geletterd en gezaghebbend man in de regio. Wellicht was hij ook bevoegd om in de laathoven te Geistingen en Ophoven nabij Maaseik zaken te regelen, want deze hoven werden in de correspondentie met de proosdij vaak in een adem met Weert genoemd. Hoelang Van Cranenborgh de honneurs voor de proosdij waarnam weten we niet. Een doorlopende reeks van meiers is niet bekend. Waarschijnlijk zijn er ook perioden geweest waarin het ambt vacant was. Reijner Smidts was de eerste die in de archivalia nadrukkelijk meier werd genoemd.¹⁵ Hij was per 1 januari 1666 benoemd in de functie. Van dezelfde datum dateert het oudst bewaard gebleven register van het laathof. Lang heeft Smidts het meierschap niet uitgeoefend. Proost Francois Hatté benoemde op 19 november 1671 Cornelis Ketelaar tot zijn stadhouder en meier van het laathof in Weert.¹⁶ Ketelaar had zijn sporen verdiend als burgemeester van de stad Weert.

In 1685 werd Jaspas Claessens voor het eerst als meier genoemd.¹⁷ Hij bleef op zijn minst tot 1700 in functie. Hij was burgemeester van Maaseik geweest.¹⁸ Claessens begon in 1700 met de aanleg van een nieuw cijnsregister voor het laathof.¹⁹ Hij werd waarschijnlijk in 1707 opgevolgd door Hendrik Scheeders. Hendrik ontving in dat jaar uit handen van zijn broer Peter Scheeders drie cijnsregisters en enkele losse papieren met betrekking tot het laathof. Hendrik Scheeders bleef zeker tot 1727 de functie van meier uitoefenen. Hij correspondeerde geregeld met de rentmeester Linckens van de proosdij van Meerssen over allerlei zakelijke kwesties. Linckens woonde in het huis "den gulden cop" tegenover de Nieuwstraat in Maastricht.²⁰

In 1749 werd Lambert Knapen, onderpastoor van Weert, als meier genoemd. Hoe lang hij het ambt heeft uitgeoefend is niet bekend. In 1764 werd de secretaris Lenaers van

de proosdij gemachtigd papieren na te kijken en rekening en verantwoording te doen voor de laathoven te Weert, Geistingen en Ophoven.²¹ Kort daarna werd de nieuwe onderpastoor van Weert, Cornelis Franciscus Prinssen, benoemd tot meier.²² De laatste meier was de Weerter advocaat C.M. Waegemans. Hij werd in 1782 of 1783 benoemd. Bij zijn aantreden werd door de Maaseiker schout Nicolaes Bouten, in opdracht van de proost van Meerssen, een inventaris van juridische stukken met betrekking tot het laathof gemaakt.²³ Bouten had in 1782 opdracht van de rentmeester van de proosdij gekregen om een nieuwe cijnskaart van Weert te maken en de keurmede, de cijnzen en eventuele andere rechten te innen. Het is niet bekend of hij de cijnskaart gemaakt heeft. Wel vervaardigde hij een lijst van archiefstukken van het laathof van de proosdij te Weert en Nederweert. Op 9 december 1783 ondertekende de nieuwe meier deze lijst.²⁴ Waarschijnlijk oefende Waegemans in mei 1794 zijn taak als meier niet meer uit. Charlemagne Dubouille, de laatste proost van Meerssen, droeg toen zijn rentmeester F. Veerlings op onderzoek in te stellen naar en rekening en verantwoording te doen van de inkomsten en uitgaven van de laathoven te Weert, Geistingen en Ophoven.²⁵

Bij de transacties in het laathof waren telkens twee laatschepenen aanwezig. Zij hadden de rol van getuigen. Een laatschepen kon tevens de zogenaamde ophalder of hofman zijn van degene die compareerde voor het laathof. Alle laatschepenen zullen hofgoed van de proosdij in bezit gehad hebben. Meestal waren de laatschepenen hofman, maar ook bezitters van zogenaamde splijtelingen van hofgoed konden laatschepen zijn. Er zijn maar weinig namen van laatschepenen bekend.²⁶ Rond 1666 oefenden Hans Ververs en Merten van Sittert de functie uit. In 1685 waren Vaes Schaecken en Jan van Moffert laatschepenen. Vaes Schaecken heeft de functie niet lang gehad. Jan van Moffert daarentegen bleef waarschijnlijk tot aan zijn dood in 1705 vaak optreden als laatschepenen. In 1686 traden Marten Franssen en Jacob Deckers op als laatschepenen. Van Marten Franssen zien we geen geregeld optreden. Zijn compaan Jacob Deckers was echter in 1700 nog laatschepenen. Jan van Halen, alias Donders, zien we vanaf 1694 tot 1700 dikwijls samen met Jan van Moffert getuigen.

Het is niet duidelijk of de laatschepenen officieel voor een bepaalde periode werden benoemd of dat ze zich konden aandienen. Opvallend is dat op 13 mei 1699 en op 4 en 10 december 1700 Jan van Halen, alias Donders, en Jan van Moffert als laatschepenen optraden, maar dat tussendoor, op 4 mei 1700, Jacob Deckers en Severijn van den Berg laatschepenen waren. Uit de achttiende eeuw zijn er nauwelijks laatschepenen bekend. We weten dat op 7 april 1723 Godefridus Neijnens en Simon Stultiens optraden. Neijnens was geen hofman. In 1686 waren Marten Franssen en Jacob Deckers en rond 1666 Hans Ververs en Merten van Sittert evenmin hofmannen geweest.

5. De hofgoederen van het laathof

Onder het laathof vielen zes hofgoederen met ieder een ophalder of hofman die verantwoordelijk was voor de afdracht van de cijns en de keurmede. De zes ophalders moesten ieder, hoewel de omvang van de hoven varieerde van vier tot ruim zeven bunder grond, jaarlijks 12 stuiver afdragen. Oorspronkelijk moest iedere ophalder voor het hofgoed 5½ "alde groot" aan geld, "één voogdie" en 15 "spleten vlas" betalen. Door vererving werden hofgoederen opgesplitst onder families. Percelen konden daardoor klein worden. De registratie van deze zogenaamde splijtelingen gebeurde niet altijd even nauwgezet.²⁷ De ophalder moest zorgen dat hij van de medehofgenoten of medelaten bijdragen kreeg voor de verplichte jaarlijks afdracht aan de proosdij van Meerssen. De waarde van de keurmede die betaald moest worden na het overlijden van de ophalder was niet voor alle hoven hetzelfde.

De eigendomsrechten op de grond waren tijdens het ancien régime anders dan tegenwoordig. Omdat de laten, zoals reeds vermeld, vergaande rechten op de grond hadden,

worden ze bij de beschrijving van de onderstaande hofgoederen of hofschappen de bezitters genoemd. De proost van Meerssen zou men echter kunnen beschouwen als eigenaar van de hofgoederen.

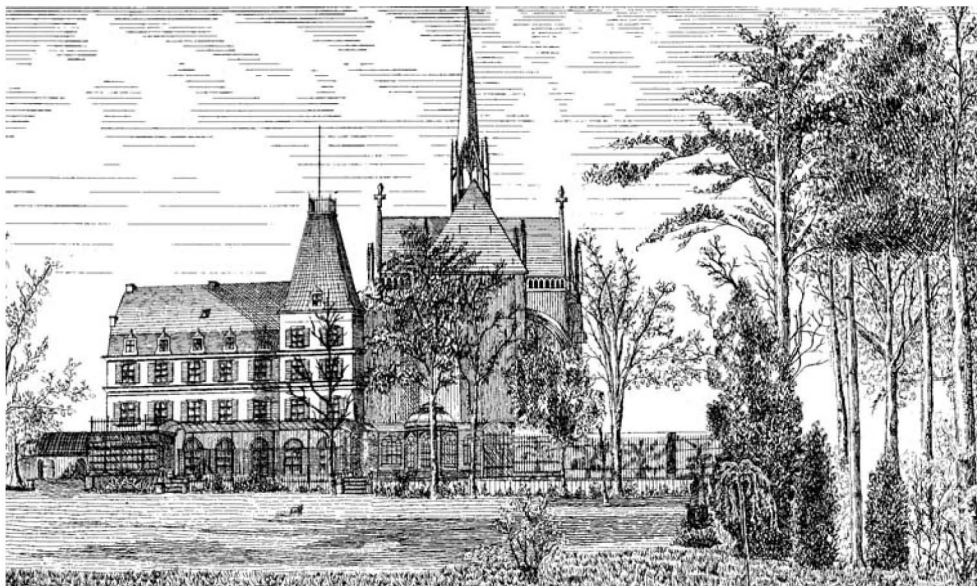
I. In 1666 was Vaas Schaecken ophalder of hofman van zes bunder nabij de Boshoverbeek in de Hoeffslach en in de Valenakker. Bij het huis op Boshoven lag een halve bunder grond. Hij droeg ieder jaar twaalf stuiver cijns af. In 1691, na het overlijden van Vaas Schaecken werd Jacob Simons, die getrouwd was met Berb Schaecken, hofman en in 1699 diens zoon Jan. Na 1746 was eerst Simon Stulkens en daarna Jan Meuwis hofman.²⁸ Jacob Simons deelde de hofgoederen samen met 9 andere laten. Jacob behoorde met zijn huis en een halve bunder grond op Boshoven tot de grootste grondbezitters. Het aantal splijtelingen nam toe in de loop der jaren. Bij de ophalding van 10 december 1700 door Jan Simons werden er vijftien genoemd, waarbij de grootste een halve bunder land omvatte. Jan Simons werd zelf niet als laat genoemd. Hij trad slechts op namens zijn moeder en als erfgenaam van zijn vader. Zijn moeder had een half vierdel land, dat wil zeggen eenachtste bunder land.²⁹

Vlak voor de ophalding, op 4 oktober 1700, had de weduwe van Jacob Simons een "vrecht" of een vierdel land op de Valenakker dat tot het hofgoed behoorde, voor 200 gulden verkocht aan Nelis Jacobs.³⁰ De laten konden hun grond vrijelijk verkopen en overdragen. Geregeld verwisselde een stuk grond van bezitter. De overdracht diende te geschieden in het laathof ten overstaan van de meier en twee laatschepen. Bij een overdracht van 300 roeden op 23 oktober 1685 was hofman Vaas Schaecken als laatschepen zelf aanwezig.³¹

II. Van een hofgoed van vijf bunder, waarvan percelen zeer verspreid lagen bij de "Smietsstrate" en aan de "Boekketer weg" in Nederweert en in de Altweeterakker onder Weert, was zeker vanaf 1666 Clare Heils ophalder.³² Dit hofgoed was een van de slechtste omdat de grond grotendeels grensde aan de heide en "santachtigh" was en er geen huis bijhoorde.³³ Na haar dood werd op 6 september 1691 Severijn van den Berg ophalder. Van den Berg moest een keurmede betalen aan Augustijn Routart, waarschijnlijk de rentmeester van de proosdij van Meerssen. Er waren verschillende splijtelingen. Van den Berg bezat zelf een halve bunder grond bij de "Smietsstrate". Het armbestuur van Weert beschikte eveneens over een halve bunder van het hofgoed. Severijn van den Berg overleed begin februari 1727. Meier Henricus Scheerders schreef naar aanleiding van zijn overlijden aan Linckens, de rentmeester van de proosdij, over de hoogte van de keurmede. Omdat er geen huis tot het hofgoed behoorde, meende hij dat er ook geen pand opgeëist kon worden. De laten wilden per se niet meer dan één pattacon of vier gulden per bunder betalen voor de keurmede. De rentmeester zal teleurgesteld zijn geweest. Scheerders moest hem meedelen dat het hofgoed geen zes bunder maar, zoals het cijnsregister uitwees, vijf bunder grond telde. De familie Van den Berg bleef tot 1778 de ophalders voor het hofgoed leveren.³⁴

Hofgoed kon met allerlei lasten bezwaard worden. Nog onder het hofschap van Severijn van den Berg verschaftte Marie Princen, weduwe van schepen Johan Keuten, Jan Seerden 225 gulden tegen een jaarlijkse rente van 9 gulden. Onderpand voor de rentebrief was een perceel hofgoed in de Altweeterakker.³⁵ Jan Seerden kon blijkbaar aan zijn verplichtingen niet voldoen. Bij openbare verkoop op 4 mei 1700 voor het gerecht van Weert kreeg de eigenaar van de rentebrief ook het onderpand in handen. Deze transacties met betrekking tot het perceel in de Altweeterakker werden geregistreerd in het laathof.³⁶

III. Op 25 juni 1636 deed Griet Reppels ophalding voor het "Geurdt Stoutens goed" van zeven bunder en anderhalf vierdel land.³⁷ Waar de grond precies lag, vermelden de

Het aanzien van kerk met buitengoed van C.C. Roemers aan de westzijde van ca. 1800-1935. Uit: Habets, J., Beknopte geschiedenis der Proostdij van Meerssen, naar een lithografie van J. Germain & Co. te Maastricht.

registers niet. De meest nauwkeurige aanduiding is "seeker goed omtrent dese stad gelegen". Griet Reppels, die trouwde met Vaes Wilm, moet een respectabele leeftijd hebben bereikt. Waarschijnlijk overleed zij eind 1699.

De Weerter procureur Johan Baptist de Ball schreef op 23 januari 1700 aan meier Jasper Claessens dat de proost nu na het overlijden van de ophalder van het "Geurd Stoutens goedi" recht had op het beste "pand" van het hofgoed. De laatschepenen moesten de waarde taxeren van het beste stuk. Het oude recht moest op het grote hofgoed zonder pardon worden toegepast. Uiteindelijk werd er een praktische oplossing gevonden. Voor de keurmede moest zeven gulden en tien stuiver betaald worden, hetgeen zoals gebruikelijk neerkwam op één gulden per bunder, met een afronding naar boven.

De kinderen en erfgenamen van Griet Reppels wezen de 32-jarige Simon, de zoon van Frans Stultiens, aan als nieuwe ophalder. Simon was getrouwd met Jenneken Aiknaer. Op 4 december 1700 had de ophalding plaats tegenover de meier en de laatschepenen Jacob Deckers en Jan van Moffert. Simon en zijn vrouw hadden slechts een klein deel van het hofgoed in bezit. Er waren maar liefst negentien splijtelingen. De grootste bezitters waren een zekere schout Vischers en laatschepen Jacob Deckers, die ieder een halve bunder grond hadden. Joannes Kupers volgde Simon Stultiens als ophalder op. Kupers bleef tot 1786 hofman.

IV. Op 16 oktober 1652 deed Jan van Halen, alias Donders, ophalding voor een hofgoed van vijf en een halve bunder, gelegen onder Boshoven nabij de beek en de Molenpoort.³⁸ Jan van Halen overleed in 1724 en werd als hofman opgevolgd door Paulus van Halen. Van 1764 tot 1793 trad Martinus Schaeken op als hofman. Na hem werd Joannes Schaeken ophalder.

Bij het hofgoed behoorde een huis met een erf gelegen "op de Beek" onder Boshoven. Ruth Knoups verkocht dit huis en de grond aan Lens van Montfort. Niet lang daarna,

op 31 maart 1694, kocht Joost Janssen, molenaar van de Buitenmolen van Weert, het voor 800 gulden.

In 1725, na het overlijden van hofman Jan van Halen, ontstonden er onenigheden over de vraag wie de nieuwe ophalder zou worden en over de hoogte van de keurmede die aan de proosdij betaald moest worden. De bezitters van de splijtelingen drongen er met succes op aan dat er weer iemand van de familie Van Halen als hofman aangesteld zou worden omdat deze familie al meer dan een eeuw de ophalder had geleverd.

Op 3 januari 1725 schreef meier Scheerders een vriendelijke brief aan de rentmeester van de proosdij over het overlijden van Jan van Halen. Na hem eerst een zalig nieuwjaar gewenst te hebben vroeg hij of er voor de keurmede volstaan kon worden met een os. Een duurder pand zouden de laten niet kunnen opbrengen omdat de oogst slecht was geweest en de belasting hoog. De rentmeester van de proosdij eiste voor de proost het onderste uit de kan. In een brief van 26 februari 1625 was de rentmeester onverbiddelijk. Ruim een week later maakte de meier nog schriftelijk bezwaar en schreef dat het beste pand werkelijk een os was ter waarde van 20 gulden. Hij deelde mee dat het in Weert gewoonte was dat het beste stuk diende als keurmede. De heer moest zich daarmee tevreden stellen. Ook de schout van Weert hanteerde volgens de meier dit recht. De proosdij bleef echter op het standpunt staan dat de keurmede voor dit hofgoed in Boshoven zo'n zeven à acht pattacon, dat wil zeggen circa 30 gulden, moest opbrengen.

V. Bij de St. Antoniuskapel in Altweert lag de Buntienhoeve.³⁹ Van dit hofgoed worden geen splijtelingen vermeld in de cijnsregisters. Op 9 oktober 1548 ontving Gijsbrecht Mossis, hofman van de Buntienhoeve, 600 gulden van het armbestuur van Weert. In ruil hiervoor kreeg dit bestuur een eeuwigdurende jaarlijkse rente van 30 gulden. Als onderpand voor de rente golden laatgoederen van het St. Servaaskapittel te Maastricht die in het bezit waren van Mossis en de Buntienhoeve, dat laatgoed van de proosdij van Meerssen was. De schuldenlast van Mossis was groot. Precies vier jaar eerder had hij al op dezelfde voorwaarden van het armbestuur 300 gulden ontvangen tegen een jaarrente van 15 gulden. Mossis kon slechts verlost worden van de jaarlijkse rentebetaling als hij het armbestuur ineens 300 en 600 gulden betaalde. Waarschijnlijk kon Mossis al spoedig de lasten niet meer opbrengen. In 1556 woonde Willeken Scepers op de zwaar belaste Buntienhoeve. Waarschijnlijk werd het armbestuur in 1584 bezitter van het hofgoed.⁴⁰

In het oudst bewaard gebleven cijnsregister wordt vanaf 1666 armenmeester Christiaan Ververs als hofman genoemd. Na zijn overlijden werd in 1699 de vijftienjarige Geurt Goevaerts, met instemming van armenmeester Herman Knapen, hofman. De hofman moest niet alleen zijn verplichtingen aan de proosdij voldoen maar ook aan het armbestuur. In 1715 werd Jacob van de Graeff ophalder van het goed. Later in de 18de eeuw werd de cijns voor de proosdij betaald door de armenmeesters.

VI. Jan van Moffert was destijds bij loting door de medelaten aangewezen tot hofman om de ophalding te doen van een hofgoed van vier bunder onder Boshoven en in de Grote Molenakker.⁴¹ Bij deze loting was afgesproken dat na het overlijden van de hofman de nieuwe hofman wederom bij loting zou worden aangewezen. Jan stierf in 1705. De vijf bezitters van het hofgoed kwamen evenals voorheen met twee laatschepenen en de meier bijeen en lieten door het lot Paulus Pelsers tot nieuwe hofman aanwijzen. Deze taferelen herhaalden zich in 1723 en 1764 toen respectievelijk de 9-jarige Jacob Gubbels en Allegondis Henssen tot ophalder werden benoemd. Allegondis bleef in ieder geval tot 1790 verantwoordelijk voor de jaarlijkse afdracht van de cijnsen aan het laathof van de proosdij.

De bezitters van de spijtelingen moesten bij de loting voor een nieuwe ophalder daadwerkelijk bijeenkomen en konden niet wegblijven. De afstand kon soms problemen opleveren. Er was grond in bezit van de erfgenamen van burgemeester Bormans uit Maaseik. Bij de loting in 1723 was het wachten geweest op een laat uit Hasselt. Henricus Scheeders, de meier die het tegenover de proosdij telkens opnam voor de laten, vroeg op 30 november 1722 na het overlijden van de hofman om "genadigh relievement" ofwel een niet al te hoge keurmede. De meier benadrukte dat het maar een klein hofgoed of hofschap was en dat de bezitters ervan eenvoudige mensen waren.

6. Besluit

De proosdij van Meerssen wist tot laat in de achttiende eeuw bepaalde rechten op enkele percelen land in Weert te behouden. Een meier, vanaf de tweede helft van de eeuw was dat een onderpastoor of een advocaat uit Weert, zorgde ervoor dat de rechten van de proosdij niet werden aangetast. Na de komst van de Fransen werden weldra de oude rechten met betrekking tot de grond afgeschafte. De bezitters van de laatgoederen werden als volledige eigenaren beschouwd.

In de archieven kunnen we op veel vragen antwoorden vinden. De stukken onthullen echter niet waar het laathof daadwerkelijk gevestigd was. Wellicht was het gebruikelijk dat de zittingen van het hof plaats hadden ten huize van de meier als die te Weert woonde. In het laathof hadden voor meier en laatschepenen geen rechtsgedingen plaats. Kwesties over de grond moesten beslecht worden voor de schout en schepenen van Weert.

De meier en laatschepenen kwamen niet vaak bijeen omdat het grondbezit van het kleine aantal laten niet vaak overging in andere handen. Bovendien was de praktijk milder dan de theorie. Laten "vergat" nogal eens de grondtransacties voor het laathof te laten registreren. De cijns, die ieder jaar op 23 oktober betaald moest worden, was laag. De keurmede, waarvoor de hofman moest zorgen, was voor de proosdij belangrijker. Het laathof zorgde ervoor dat vooral de namen van de ophalder of hofmannen goed werden bijgehouden. Vooral dankzij deze nauwkeurige registratie kon dit artikel op deze manier geschreven worden.

Noten:

1. HABETS, Jos. Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen, in: Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg (PSHAL), 25 (1888), pag. 5.
2. WASSINK, J.F.A. Leen- en laathoven in Weert in de 17de en 18de eeuw, in: Flittich erforscht und gecollijeert. Opstellen over Limburgse rechtsgeschiedenis. Redactie: A.M.J.A. Berkvens, A.Fl. Gehlen en G.H.A. Venner. Maastricht, 1995, pag. 231.
3. OBERNDORFF, Theo en Maxime NIESTEN. Meerssen: Impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente. Meerssen, 1994, pag. 77, 81.
4. HABETS, Jos. Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen, in: PSHAL, 25 (1888), pag. 13, 15, 16.
5. HABETS, Jos. Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen, in: PSHAL, 25 (1888), pag. 30, 31.
6. OBERNDORFF, Theo en Maxime NIESTEN. Meerssen: impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente. Meerssen, 1994, pag. 88, 89.
7. HABETS, Jos. Beknopte geschiedenis der proosdij van Meerssen, in: PSHAL, 25 (1888), pag. 31, 47.
8. OBERNDORFF, Theo en Maxime NIESTEN. Meerssen: impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente. Meerssen, 1994, pag. 96.
9. ROGIER, L.J. Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw, Deell. Amsterdam, 1945, pag. 629, 630.
10. OBERNDORFF, Theo en Maxime NIESTEN: impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente. Meerssen, 1994, pag. 97, 99-101.
11. WASSINK, J.F.A. Leen- en laathoven in Weert in de 17de en 18e eeuw, in: Flittich erforscht und gecollijeert, pag. 231.
12. OBERNDORFF, Theo en Maxime NIESTEN. Meerssen: impressies uit het rijke verleden van een jonge gemeente. Meerssen, 1994, pag. 93.

13. Rijksarchief in Limburg (RA Limburg). Archief proosdij van Meerssen (A.P.M.), inv. nr. 421: correspondentie 1626-1781, notarieel afschrift d.d. 17-12-1630 en verklaring d.d. 13-1-1707.
14. RA Limburg. Archief Proosdij Meerssen (A.P.M.), inv. nr. 420: cijnsregister 1666-(1700).
15. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420: cijnsregister 1666-(1700), pag. 1.
16. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 421: Verklaring d.d. 19-11-1671.
17. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420: cijnsregister 1666-(1700), pag. 9.
18. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420: cijnsregister 1666-(1700) pag. 9; inv. nr. 419: cijnsregister 1666-(1794) pag. 17; inv. nr. 421: correspondentie m.b.t. de laathof, brief d.d. 23-1-1700.
19. RA Limburg. A.P.M. inv. nr. 475: stukken betreffende laatgoederen te Weert, Geistingen en Ophoven, "Inventaris der processaele stukken", 2do.
20. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 421: correspondentie m.b.t. de laathof, akte van notaris J.B. de Ball, d.d. 13-1-1707; brieven aan Linckens, d.d. 1723, 3-1-1725; 6-2-1725; 7-3-1725; 15-2-1727.
21. RA Limburg. A.P.M. inv. nr. 421; correspondentie m.b.t. de laathof, verklaring d.d. 22-5-1764.
22. RA Limburg. A.P.M. inv. nr. 475: stukken betreffende laatgoederen te Weert, Geistingen en Ophoven, "Inventaris der processaele stukken", 8vo.
23. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 475: "Inventaris der processaele stukken".
24. RA Limburg. A.P.M. inv. nr. 475: machtiging voor N. Bouten d.d. 4-3-1782 en "Inventaris der processaele stukken", ondertekend door C.H. Waegemans op 9-12-1783.
25. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 475: verklaring d.d. mei 1794.
26. RA Limburg. A.P.M. inv. nrs. 419, 420 en 421: brief van H. Scheeders aan Linckens, d.d. 7-4-1723.
27. WASSINK, J.F.A. Leen- en laathoven in Weert in de 17de en 18de eeuw, in: Flittich erforscht en gecolli-geert, pag. 234, 242.
28. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420 (blz. 3) en inv. nr. 419 (blz. 1).
29. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 23.
30. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 18.
31. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420, blz. 9.
32. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 4; inv. nr. 420, blz. 4 en 12.
33. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 421: brief van H. Scheeders aan Linckens, d.d. 15-2-1727.
34. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 4 en inv. nr. 421: brief van H. Scheeders aan Linckens, d.d. 15-2-1727.
35. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 420, blz. 12.
36. RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 17.
37. Gegevens voor dit hofgoed ontleend aan: RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz 7, 19 e.v.; inv. nr. 420, blz. 5; inv. nr. 421: brief van J.B. de Ball aan j. Claessens, d.d. 23-1-1700; inv. nr. 475: "Inventaris der processaele stukken", punt 4-6.
38. R.A. Limburg. A.P.M., inv. nr. 420, blz. 6, 10-12, inv. nr. 419, blz. 9, inv. nr. 421: brieven van H. Scheeders aan Linckens, d.d. 3-1-1725, 6-2-1725, 7-3-1725.
39. Gegevens voor de Buntienhoeve: RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 11, 15; inv. nr. 420, blz. 7; inv. nr. 475, "Inventaris der processaele stukken", punt 7; Gemeentearchief Weert. Oud-administratief archief Weert, inv. nr. 3155 en registrs. 138 en 143.
40. Gemeentearchief Weert. Oud-administratief archief Weert, inv. nr. 2994, fol. 6.
41. Gegevens over dit hofgoed: RA Limburg. A.P.M., inv. nr. 419, blz. 13, 14; inv. nr. 420, blz. 8; inv. nr. 421: brieven van H. Scheeders aan Linckens, d.d. 30-11-1722 en 7-4-1723.